

Společenská hodnota míru a války

Problematika války a míru patří nesporně mezi nejfrekventovanější tematiku současnosti.

Zdálo by se, že k tomu, co bylo k oběma výše uvedeným společenským jevům vysloveno a napsáno, není již třeba nic dalšího dodávat.

Existují však skutečnosti, které svědčí o tom, že v běžném vědomí lidí nacházíme zkreslené, s marxistickými přístupy se nesnášející názory a stanoviska, které bývají mj. zdrojem různých maloburžoazních a církevních pacifistických a abstraktně humanistických teorií a koncepcí ve vztahu k válce a míru.

Zpravidla jde o názory, v nichž mír je rekruticky favorizován a povyšován bezmála za nejvyšší společenskou hodnotu a naproti tomu válce je upírána jakákoli pozitivní sociální funkce v třídě antagonistických společenských poměrech.

V tomto směru např. vyzněly i hlasy účastníků komparativního sociologického výzkumu „Svět v roce 2000“, který probíhal v řadě evropských i neevropských kapitalistických i nekapitalistických zemí, mezi jinými i u nás. Dotazování ve své naprosté většině dávali odpověď, „že si nedovedou představit jakoukoli hodnotu, cíl nebo ideál, které by mohly ospravedlnit válku bez jaderných zbraní, natož potom válku s použitím jaderných zbraní.“¹⁾

Výsledky uvedeného sociologického výzkumu svědčí o tom, že mír zaujímá v individuální hierarchii hodnot dotazovaných jedno z čelních míst, zatím co válce — jako prostředku realizace nějaké hodnoty, cíle či ideálu — je přisuzována role podřadná nebo mizivá, zejména v případě války vedené jadernými zbraněmi.

Stojíme-li před hodnocením postojů lidí k „osudovým“ alternativám současnosti, představovaných alternativou války a alternativou míru, můžeme stěží očekávat bezrozporné a jednoznačné hodnotící soudy.

Není pochyb o tom, že jiné hodnotící stanovisko k daným postojům zaujmou stoupenci světových a církevních pacifistických koncepcí a jiné stoupenci politiky „z pozice síly“. Nás však především zajímá marxistické stanovisko, o jehož formulování se v dalším pokusím.

Na jedné straně vítáme a pozitivně hodnotíme výsledky boje za prosazení politiky mírového soužití a soutěžení mezi státy s rozdílným sociálně ekonomickým zřízením, úsilí o dosažení pokroku v programu úplného a všeobecného odzbrojení i jiných aktů mírové iniciativy podnikaných socialistickým světovým společenstvím i světovým mírovým hnutím. Tyto výsledky se svým specifickým způsobem projevují ve vědomí a subjektivních postojích jednotlivců i sociálních skupin k válce a míru.

Avšak výše uvedené pozitivní hodnoce-

¹⁾ Blíže údaje podávají ve své studii Karel Kára a Jan Řehák: „Postavení války a míru ve vědomí lidí“, uveřejněné v Sociologickém časopise 1971, č. 5, str. 526–544.

ni míru není a nemůže být jednoznačné a bezpodmínečné.

Závažným momentem, který problematizuje jednoznačné pozitivní hodnocení záporného postojů lidí k válce a vysoké ocenění míru v subjektivních hodnotových stupnicích, je rozpor mezi subjektivním hodnocením a postojem k válce a míru a jejich objektivní sociální funkcí, kterou si zatím válka a mír udržují při řešení neutuchajících konfliktů a antagonismů současného třídně rozděleného světa.

UVědomujeme si přednosti i zápory abstraktně položených otázek, dotýkajících se problému „ospravedlnění“ či „neospravedlnění“ války jako prostředku realizace určitých hodnot, cílů a ideálů. Vycházíme však z toho, že i na abstraktní dotaz je nutné dát konkrétní odpověď, která by v přiměřené míře brala v úvahu celou množinu souvislostí, předpokladů a podmínek, které ve svém souhrnu zakotvují problematiku války a míru do konkrétně historické sociální reality.

Vzhledem k tomu, že otázky sociologického průzkumu a zejména odpovědi diskvalifikující válku jako prostředek k dosahování hodnot, cílů a ideálů v sobě implikují favorizaci a povýšení míru — jakožto protikladu války — za rozhodující nástroj realizace společenských hodnot, cílů a ideálů, věnujeme pozornost míru jako sociálnímu jevu, jeho sociálnímu obsahu, smyslu a funkcím, které hraje v třídní společnosti.

Právě tak jako nemůžeme uvažovat o válce v abstraktní rovině jako o „válce vůbec“, nemůžeme ani mír chápat v podobných intencích.

Mír, stejně jako válka, je sociální jev, jehož podstatou je rovněž pokračování politiky tříd,²⁾ jen s tím rozdílem, že se mění formy, prostředky politiky, což je samo o sobě velmi významné, ovšem nic neměnné na třídním obsahu, smyslu a sociálně třídních funkcích míru.

Postoj marxistů k míru je určujícím způsobem determinován třídním charakterem konkrétně historického míru. Závisejí na tom, zda jde o mír imperialistický, demokratický či socialistický; zda jde o mír nespravedlivý nebo spravedlivý.

Není jisté bez zajímavosti, že v obecném povědomí lidí je v určité míře zafixována myšlenka, že není válka jako válka, že existují reakční i pokrokové, nespravedlivé i spravedlivé války a podle toho je i určován postoj lidí k nim.

Ze však obdobným způsobem je nutné diferencovaně přistupovat k reálnému historicky konkrétnímu míru, že i mír může být reakční, nespravedlivý, konzervující reakční sociální poměry, zahrnující v sobě politiku boje za světovou nadvládu a porobení národů prostředky „nekrvavé politiky“, tato skutečnost obvykle z obecného vědomí lidí uniká.

Nesporné je to i vina teorie a propagandy, které ačkoli věnují nemalou pozornost sociálním jevům, válce a míru, jakožto dvěma možným alternativám stojícím před lidstvem, přece jenom všestrannější objasnění anatomie míru, ať již jako reálného jevu nebo i jako kategoriálního pojmu, je více než sporadické a velmi vzácné.

V tom můžeme spatřovat jednu z příčin, proč přístup k míru bývá v nejednom případě netřídní, ahistorický, abstraktně humanistický, pacifistický i utopický.

Nemůžeme zapomínat, že za určitých okolností mohou být horlivými stoupenci míru i expanzivní imperialistické kruhy, zejména tehdy, když předcházejícím vítězným válečným tažením dosáhly předsevzetých politických cílů a jde jim o upevnění dobytých pozic; jindy se válekytivé vrstvy a vykořisťovatelské třídy dovolávají míru v situacích, kdy se změna v poměru sil mezi soupeřícími stranami stává natolik nepříznivou a závažnou, že začíná ohrožovat další existenci společenského systému, s nímž jsou expanzionisté životně spjatí.

V obou případech je promířový postoj pokračováním téže dobovačné, imperialistické politiky, která jen adekvátním způsobem reaguje na změněnou situaci závažnou vojenských prostředků politiky za prostředky politiky méně autoritativní, méně násilné.

Je pochopitelné, že podobný mír, jako produkt imperialistické politiky, mír imperialistický, reakční, nespravedlivý, nemohou marxisté náležitě pozitivně ocenit.

Proti imperialistickému míru svého času pozvedl svůj hlas Lenin v „Dekretu o míru“, požaduje „mír bez anexí a kontribucí“,³⁾ což je příznačné pro mír demokratický.

V našem vědomí by měla nalézt místo pozapomenutá a opomíjená marxistická myšlenka, podle níž jak válka, tak i mír jsou v podmínkách sociálního antagonismu — v národním i celosvětovém měřítku — nejen pokračováním politiky, ale i základními navzájem se sebe přecházejícími formami třídního boje.

²⁾ V. I. Lenin: O programu míru. Spisy, sv. 22, Praha, SNPL 1957, str. 178.

³⁾ V. I. Lenin: Dekret o míru. Spisy, sv. 26, Praha, SNPL 1956, str. 239.

Zvláště závažnou pozitivní roli by mohlo toto zjištění sehrát v tak širokém demokratickém hnutí současnosti, jakým je světové mírové hnutí, v němž je zastoupeno tolik politických proudů, náboženských konfesí a pacifistických hnutí, mezi jejichž stoupenci není z řady objektivních příčin v problematice vztahů mezi politikou a válkou, politikou a mírem jednotného teoreticky hájitelného marxistického stanoviska.

V žádném případě nemůžeme opomíjet ani skutečnost, že přenesení třídního boje z prostředků ozbrojeného sociálního násilí na nástroje ekonomického nátlaku a ideového působení, jež je „účtyhodný“ jaderný potenciál imperialistických mocností připravuje v kterýkoli okamžik podpořit, nečiní politiku imperialistických států méně reakční a nebezpečnou.

I když existuje nejen jeden podstatný rozdíl mezi imperialistickou, nespravedlivou válkou a imperialistickým, nespravedlivým mírem, nicméně komunistické hnutí — nemá-li se zpronevěřit svým cílům — nemůže nevést boj s oběma výše uvedenými jevy jako produkty a nástroji imperialistické politiky.

Skutečnost, že imperialistický mír představuje jenom relativně menší „zlo“ než imperialistická válka, má ze stanoviska marxismu-leninismu význam více v otázkách politickotaktických než v politickostrategických.

Pozitivní vztah lidí k míru, jakkoli je míněn opravdově a upřímně, zdaleka nevypovídá nic o tom, o jaký mír jde, jaký je jeho sociální, třídní obsah, jaký je jeho charakter. Tím méně zprostředkovává poznání motivace, skryté za tímto promírovým postojem. Že může jít o nejprotikladnější třídní obsah a charakter míru, stejně tak jako i o nejprotichůdnější motivaci toho či onoho stupně pozitivního ocenění míru lidmi, to zpravidla uniká pozornosti.

Totéž se v celém svém rozsahu vztahuje i na mírovou politiku tříd, popřípadě států. Právě tak jako není ani mírová politika jedné třídy či států totožná s mírovou politikou druhých tříd a států. Rozpoznání rozdílů mezi mírovou politikou vyžaduje analýzu politiky dané vládnoucí třídou uvnitř země i ve vztahu k druhým národům a státům, v níž primární úlohu musí sehrát kritérium třídního hodnocení spolu s kritériem sociálního progressu.

Platí-li marxistický princip: „chce-li poznat charakter politiky, kterou provádí určitá třída v průběhu války, zkoumej politiku této třídy před vypuknutím války, která je jejím pokračováním pomocí ji-

ných, násilných prostředků“⁴⁾ platí i opačně: chce-li poznat charakter mírové politiky, ke které se vládnoucí třída hlásí po skončení války, zkoumej politiku dané třídy, již se řídila v průběhu války, neboť poválečná politika je rovněž pokračováním téže politiky, kterou prováděla tato třída v průběhu války, přičemž došlo jen k změně prostředků politiky, z prostředků ozbrojených a „krvavých“ za prostředky „nekrvavé“.

Vysoké pozitivní ocenění, kterého se míru jako hodnotě ve vědomí naprosté většiny lidí dostává, je problematické ještě v jiném ohledu než pouze v tom, který jsem výše naznačil.

Tvrdíme-li, že většina rozumně smýšlejících lidí je pro mír, oprávněně se musíme ptát, zda jde o mír mezi státy se stejným sociálně ekonomickým zřízením, či mezi státy, popřípadě koalícemi států s různým, protikladným společenským zřízením nebo dokonce zda tento mír není mírem mezi třídami uvnitř třídně antagonistické společnosti.

Jak z uvedeného možného výčtu různých typů míru vyplývá, stěží můžeme očekávat nejen jednoznačné třídní, ale i mravní hodnocení jednotlivých konkrétních podob daného míru.

Zvláště markantně vystupuje reakčnost a nerevolučnost v případě mezitřídního míru, míru mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými uvnitř jedné a téže společnosti, na čemž z pochopitelných důvodů vždy měly, mají a i v budoucnu budou mít vykořisťovatelské třídy prvořadý zájem.

Z marxistického hlediska je nutně uplatnit nejenud výhradu k míru mezi imperialistickými státy, kdy např. v případě vítězně ukončené války vnutit vítězný imperialistický stát nespravedlivě nerovnoprávné podmínky druhému — poraženému imperialistickému státu. Tak tomu bylo např. na počátku 2. světové války, kdy fašistické hitlerovské Německo postupně poráželo jeden evropský kapitalistický stát za druhým, vnucovalo jim postupně podmínky kapitulace, provázené vztahy nerovnoprávnosti, ztrátou národní svobody a samostatnosti, okupováním a exploatacím cizích území.

V současné době o prosazování podobného imperialistického míru usiluje Izrael vůči některým arabským státům.

V neposlední míře i na mír mezi státy s rozdílným společenským zřízením oprávněně uplatňujeme určité nikterak nezabídnuté nároky.

⁴⁾ V. I. Lenin: Spisy, sv. 24, Praha, SNPL 1954, str. 398.

Zpravidla jde o splnění požadavků, které obvykle spojujeme s tzv. demokratickým mírem — vyloučení anexe cizích území a podrobení národů imperialistickému útlaku, poskytnutí možnosti každému národu bez cizího vměšování a nátlaku svobodně si zvolit vnitřní uspořádání společenských poměrů, zavržení vývozu kontrarevoluce, rozvoj spolupráce na principech vzájemné rovnoprávnosti atd.

Výše uvedené principy demokratického míru se podařilo prosadit proti vůli jihovietnamské vlády a vlády USA, po dlouhých letech úporného válečného zápasu, v dohodě o zastavení válečných operací na území Indočíny. Jejich zakončení v mezinárodně právních dohodách však ještě zdaleka neznamená jejich realizaci v praxi. Zatím jsme denně svědky jejich porušování ze strany jihovietnamské vlády i Spojených států amerických.

V protikladu s názorem rozhodující většiny dotazovaných občanů, domnívajících se, že války bez použití jaderných zbraní, a zvláště války s použitím jaderných zbraní, nemohou být ospravedlnitelné nějakou hodnotou, cílem nebo ideálem, existují názory politiků i společenských pracovníků, které vycházejí ze současné sociální reality v národním i mezinárodním rozměru. Dokazují, že války nepozbyly charakter nástrojů a prostředků politiky, pomocí nichž je stále možné, ba někdy i — objektivně vzato — nutné prosazovat realizaci určitých cílů, ideálů či společenských hodnot.

Upřít např. jakoukoli hodnototvornou funkci — jakkoli se uvedený výrok zdá protismyslný — revoluční občanské válce — popřípadě protiimperialistické národně osvobozenecké válce či válce plnící funkci zástity socialistických zřízení, by za určitých podmínek ve svých důsledcích neodvratně vedlo buď ke smíření se s třídní a nacionální porobou a k rezignaci na sociální emancipaci, popřípadě k restauraci a znovunavrácení se do sociálních poměrů, předtím proletářskou revolucí negovaných.

Vycházíme z toho, že práce a boj jsou v dějinách základními hodnototvornými procesy, jimž lidstvo vděčí za všechny svoje společenské hodnoty.

V případě válečného boje máme co činit s hodnototvornou aktivitou sociálních tříd, která má výrazný dichotomický aspekt. Válka jako uplatnění a využití negativní, destruktivní aktivity společenských tříd a skupin v dějinách může vést mimo jiné i k vytváření a prosazování pozitivních společenskotřídních hodnot.

Dějiny lidstva, zvláště potom dějiny třídních zápasů, znají řadu případů, kdy destruktivní aktivity progresivních společenských tříd, usměrněná k negaci přežlých společenských struktur, se zvrátila ve svůj protiklad, v konstruktivní aktivitu sociálních kolektivů, tříd a vrstev, při konstituování, vytváření a rozvíjení vyšších stupňů sociálního pokroku.

Ačkoli by se zdálo, že výše uvedené konstatování se vztahuje výlučně na destruktivitu progresivních sociálních tříd a nikoli také na destruktivní aktivitu tříd reakčních a konzervativních, je nutné připomenout, že v nejednom případě vedla negativní aktivity reakčních tříd k sice nechtěným a nezamýšleným, nepřímým a zprostředkovaným sociálním důsledkům, přímo protikladným těm, které tyto třídy projektovaly a zamýšlely. Řípkem si alespoň z nejnovějších dějin, do jaké míry sociální důsledky první a druhé světové války konvergovaly či byly v divergenci a diskrepaci s těmi záměry a předsevzetími, s nimiž šli strůjci obou světových válek do těchto sociálních zápasů.

Hodnototvornou funkci můžeme připisovat destruktivní aktivitě sociálních tříd jen tehdy, vezmeme-li v úvahu kvantitativní a kvalitativní růst ničivosti prostředků sociálního násilí; prostředky masového ničení umocňují destruktivní aktivitu společenských tříd a stavějí do nového světla její hodnototvornou úlohu.

V těchto případech vstupuje dnes do hry, v míře významnější než kdykoli v minulosti, problematika tzv. „hodnotové ekvivalence“ nebo, což je jen jiný výraz pro tento jev, problém „obětovaných a zachráněných hodnot“, které v případě každé války jsou tak či onak ohroženy nebo v sázce.

Není pochyb o tom, že „hodnotová bilance“ ve válkách, které v současné epoše přicházejí v úvahu, by nebyla stejná. Zda výsledným stavem té které války bude aktivní, nebo pasivní „hodnotová bilance“, závisí na nejednom činiteli, především však na stupni omezenosti či neohraničenosti válečného konfliktu, nejen co do politických cílů a teritoriálních rozměrů, ale i na tom, zda by válka vedena na úrovni, popřípadě pod úrovní soudobých vědeckotechnických možností válčících stran.

Na pozadí soudobých technologických převratů, které se promítají do instrumentality sociálního násilí, se objevuje nejedno výroky o tom, že válka ztratila svůj původní smysl a sociální funkci, že došlo ke krizi dosavadního hodnocení vztahů mezi ekonomikou, politikou a vál-

kou, že zastarala a stala se neupotřebitelnými marxistická kritéria hodnocení a klasifikace válek i praktické postoje z nich vycházející.

Ponechme stranou rozdílnost stanovisek, která ke smysluplnosti, účelnosti či nemyšlitelnosti války v současné epoše zastávají představitelé různých filosofických, etických, politologických, teologických aj. koncepcí a stanovisek, jejichž nositeli jsou představitelé a uskutečňovatelé praktické politiky. Kdo je blíže pravdě — zda teoretičtí pracovníci nebo jednající politikové — není záležitostí prvotně teoretickou, ale praktickou.

Pochybnosti o pravdivosti hodnotě teoretických soudů o instituci soudobých válek vzbuzuje skutečnost, že se uvažuje o „válce vůbec“ nikterak blíže nespecifikovaně, abstraktně, bez konkrétních určení a vymezení nových možných forem válek.

Co však nemůžeme ponechat bez povšimnutí, je problém tzv. „krize hodnocení“ či „krize hodnotících kritérií“ ve vztahu k válce.

Především vycházíme z toho, že pokud budou existovat sociální příčiny a podmínky pro vznik války, stěží pozbudou platnosti marxistické myšlenky o dialektice vztahů mezi ekonomikou, politikou a válkou, stejně tak jako marxistický princip konkrétně historického, třídního přístupu k hodnocení a klasifikaci válek. V těchto nezávaných rovinách marxistická hodnotící kritéria neprožívají žádnou „križi“.

Netýká se však „krize hodnocení“ totální jaderné války? Mnohé nasvědčuje ve prospěch kladné odpovědi na položenou otázku, zejména přihlídneme-li ke stupni ohrožení hodnot, jež jsou v případě jaderné války v sázce.

K tomu je nutné připomenout, že i pro války v minulosti platil při posuzování jejich smysluplnosti či nemyšlitelnosti, účelnosti či absurdnosti jeden z hodnotících principů obětovaných a zachráněných nebo získaných hodnot. Termonukleární válka jen tento princip činí kategoričtějším než kterákoli jiná válka vedená na nižší technologické úrovni prostředků sociálního násilí.

V obecném vědomí lidí, v omezené míře obeznámených s možnými vojenskostrategickými variantami vedení válek v současné epoše, obvykle dominantní a výlučné postavení zaujímá totální termonukleární světová válka, a odtud zřejmě plyne názor, že není žádné hodnoty, cíle nebo ideálu, který by ospravedlnil takovou válku.

Tomu se nemůžeme divit, uvědomíme-li si, že nemalá část současné populace má v živé paměti zkušenosti ze dvou nebo alespoň z jedné světové války, které — až na malé výjimky — byly vedeny na tehdejší nejvyšší vědeckotechnické úrovni. Opakování podobné válečné praxe — pro různé rozsáhlejší třídní konflikty budoucnosti — nevylučují jednoznačně ani největší optimisté.

Mezinárodní komunistické hnutí věnuje ve svých dokumentech problematice jaderné války a boji za její odvrácení trvalou pozornost a nemálo místa.

Kategoricky odmítá postoje k termonukleární válce zastávané válečnými dobrodruhy imperialistického světa, nesdílí ani pseudorevoluční avanturismus současných čínských představitelů.

Na rozdíl od nich nepřestává připomínat národům celého světa nebezpečí, které světová termonukleární válka pro lidstvo představuje.⁵⁾

Marxisticko-leninská teorie a politická praxe komunistického hnutí odmítají mystické sebeobětování. Vycházíme z humanistického programu komunistického hnutí a nadě vše klademe úsilí o důstojný život lidí zbavených různých forem materiálního a duchovního útisku. Předpokladem toho však je upevňování a obrana takové

⁵⁾ Pozn. „Dobře se ještě všichni pamatujeme na ukrutnosti a hrůzy druhé světové války. Její krvavé stopy nebyly ještě plně odstraněny a již se nad domy pokojných měst a vesnic znovu vznášejí strašlivý přízrak nové, stokrát ničivější války... Není třeba ani znalosti vědy, ani obrazotvornosti básníka, abychom řekli, že příští válka, kdyby ji národy připustily, by překonala všechno, co dosud lidstvo zazilo... V nové válce nebude takového místa, kde by se člověk mohl klidně schovat v bezpečí. Požár jaderné, vodíkové a raketové války by zachvátil všechny národy a znamenal nesčetné utrpení pro mnohé lidské pokolení.“ — Dokumenty z porad představitelů komunistických a dělnických stran 1957—1960, Praha 1961, str. 33—35.

V obdobjích ducha charakterizují důsledky termonukleární války dokumenty z porad komunistických a dělnických stran v roce 1960: „Imperialismus už vehnal lidstvo do dvou zkázonosných světových válek a nyní mu hrozí ještě strašnější katastrofou. Byly vytvořeny strašné prostředky hromadného ničení a zkázy. Použití těchto prostředků v této válce může způsobit nevidané zpuštění celých zemí a změnit největší střediska světové výroby a světové kultury v rozvaliny.“ — Tamtéž str. 68.

Ani stanovisko komunistických a dělnických stran obsažené v dokumentech z porad v roce 1969 nečiní v tomto směru žádnou výjimku: „Základním článkem jednotných akcí protimperialistických sil zůstává stejně jako dříve, boj proti válečnému nebezpečí, proti nebezpečí světové termonukleární války, která hrozí národům masovým vyhlazením, a boj za mír na celém světě. Dokumenty moskevské rady komunistických a dělnických stran 1965, Praha 1969, str. 70.

sociální hodnoty jakou představuje socialistický společenský systém.⁶⁾

Rozhodný odpor proti imperialistickému nebezpečí možné světové termionukleární války nevylučuje v žádném případě nesporné právo každého národa na ozbrojenou obranu před zásahy imperialistických agresorů, stejně tak jako na podporu jiných národů v této spravedlivé věci.⁷⁾

Jestliže imperialisté rozpoutají světovou termionukleární válku proti socialistickým zemím, ozbrojený odpor proti agresorům vedený na úrovni soudobých vědeckotechnických možností si uchová nejen smysl a nejednu hodnotu. Přinejmenším by v něm šlo o zabránění vyvraždění obyvatelstva socialistických zemí, o uhájení progresivního společenského zřízení — socialismu — o potrestání útočníka a porážku kapitalistického společenského systému, který termionukleární válečné dobrodružství rozpoutal.⁸⁾

Marxisté nesdílejí argumenty mravního pacifismu, podle nichž nespravedlivé mírové společenské poměry jsou stokrát lepší než sebespravedlivější válka, podle nichž válka je základní nespravedlností vůči všem lidem.

Doceňujeme-li ušlechtilost morálních pohnutek, stojících v pozadí za nejednou pacifistickou koncepcí, nemůžeme na druhé straně nevidět, že pouhý etos nenásilnosti je velmi labilní, neúčinnou a nepostačující zárukou řešení sociálních antagonismů, tím méně prostředkem k vymýcení sociálního násilí ze společenského života.

Nesdílíme názor na válku jako jednoznačný výraz ztělesněného zla, barbarství, zločinu proti lidstvu a jeho svobodě, ani názor na mír jako ztělesnění výlučně pozitivních hodnot, neboť i mír může za určitých okolností vést k ohrožení, destrukci a vzdání se nejedné pozitivní hodnoty.

Rozcházíme-li se v nejednom ohledu s pacifisty, činíme tak především proto, že substituování konkrétně historického

přístupu k válce a míru přístupem abstraktním, aprioristickým, ahistorickým a nadtrždním, odvádí pozornost lidí od skutečného boje proti pravým příčinám války, vede k volbě neadekvátních a nepostačujících prostředků protiválečného boje, ponechává lidi bezbranné před společenskými silami plodícími nejrůznější válečná dobrodružství.

Jednoznačným a bezpodmínečným pozitivním oceněním promírového a protiválečného postoje lidí, které nedbá a nebere v úvahu, že válka nepozbyla zdaleka své sociální funkce, ať již ve směru realizace reakčních politických cílů, nebo při progresivním revolučním přetváření dané sociální reality, bychom ve vědomí lidí šířili nebezpečné a utopistické iluze o tom, že sociální násilí už definitivně dohrálo svou roli v mezitrždních a mezistátních vztazích, že dosažený stupeň vývoje lidské civilizace umožňuje bezprostřední vytlačení sociálního násilí za hranice společenské reality.

Praktické důsledky podobných iluzí se potom mohou promítat do postojů k brané přípravě, v pochybování o smyslu existence ozbrojených sil a vojenské služby vůbec.

V protiválečné propagandě nezbyvá než postupovat tak, aby byla náležitě objasněna dichotomie, dvojakost sociální funkce násilí, které nemusí být vždy negativní silou vedoucí k negativním sociálním důsledkům, ale i prostředkem realizace historicky progresivních cílů revolučních společenských tříd.

Dichotomií sociálního násilí nemůžeme pochopit bez uplatnění konkrétně historického přístupu k fenoménu násilí, bez položení a přiměřené odpovědi na řadu otázek jako např.: jakého násilí má být použito, proti komu, v čí prospěch, k jakým sociálním cílům má násilí sloužit a za jakých okolností ho má být použito?

Jen na tomto základě můžeme i rozlišit různé typy sociálního násilí; reakční a progresivní, kontrarevoluční a revoluční, represivní a emancipační a jiné.

Bez uplatnění konkrétně historického přístupu při hodnocení války a míru není realizovatelné objektivní zařazení války a míru v hodnotových stupnicích sociálních tříd a skupin, mezi nimiž a individuálními hodnotovými stupnicemi mohou být větší či menší diskrepance.

Rozhodnout v rovině abstraktně položené otázky, zda je mír nejvyšší hodnotou pro individuum nebo lidstvo, popřípadě otázku, zda si v současnosti válka jako projev sociálního násilí podržela ještě charakter politické, mravní či jiné hod-

⁶⁾ „Cílem komunistů je vybudování společnosti, ve které bude zajištěn blahobyt pro každého, rozkvět všech národů a věčný mír mezi národy. Socialistické země potřebují trvalý mír, aby vybudovaly takovou společnost. Právě proto není důslednější nepřítel války, statečnější bojovník za mír než jsou komunisté.“ Manifest míru. — Dokumenty z porad představitelů komunistických a dělnických stran Moskva 1957, Praha 1961, str. 38.

⁷⁾ Viz: Dokumenty z porad představitelů komunistických a dělnických stran v Moskvě 1960, Praha 1961, str. 35.

⁸⁾ Srovnej: Dokumenty moskevské rady komunistických a dělnických stran v Moskvě 1969, Praha 1969, str. 71.

noty, nemůžeme bez začlenění války a míru do širších konkrétně historických společenských souvislostí.

Marxistickému pojetí války i míru odporuje nekritická glorifikace obou výše uvedených sociálních jevů.

V žádném případě se neztotožňujeme a nemůžeme ztotožnit s myšlenkou, že mír je za všech okolností tou nejvyšší hodnotou, která nesmí být nikdy obětována, jíž jsou všechny ostatní hodnoty a ideály podřízeny, neboť i mír může být prostředkem udržování, konzervování reakčního statu quo v mezitřídních a mezistátních vztazích a může mít reakční, kontrarevoluční povahu.

Stejně tak se neztotožňujeme s připisováním nejvyšší hodnoty válce vždy a za všech okolností. To však vůbec neznamená, že všem válkám upíráme jakoukoli politickou a mravní hodnotu, ačkoli se to může jevit jako absurdní.

Připisujeme-li válce určitou politickou a mravní hodnotu, připisujeme jí tyto hodnoty jen za určitých podmínek, nikoli obecně, vždy a za všech okolností.

Vycházíme z toho, že válka dosud neztratila a neztrácí své oprávnění, a tím i povahu určité sociální hodnoty v tom případě: kdy se stává nevyhnutelnou podmínkou realizace sociálního pokroku; kdy slouží jako prostředek pokrokových přeměn přežitých společenských struktur, k jejichž obraně se aktivizují reakční síly a kdy válka vystupuje jako zbraň proti reakčnímu a kontrarevolučnímu násilí; kdy aktuální použití sociálního násilí — války — směřuje a napomáhá v historické perspektivě k vytváření podmínek k omezení a vyloučení násilí ze života společnosti.

Marxisté spojují ospravedlnění použití sociálního násilí především s podmínkou pokrokovosti; nezapomínají však na obezřetnost, přiměřenost a umírněnost při použití válečného násilí, neboť vycházejí z toho, že velikost ideálu není důvodem k maximalizaci a eskalaci násilí.

Absolutizace násilí pro všechny časy je v zásadním rozporu jak s taktickopolitickými, tak i strategickopolitickými cíli komunistického hnutí.

Nejsme však sociální utopisté, abychom se domnívali, že pokud lidstvo jako celek nepřekročí horizont stadia svého politického vývoje s imanentními sociálními antagonismy, můžeme vyloučit války ze života společnosti, že tudíž i války, jako nástroje realizace politických cílů pozbyly čns jakékoli hodnoty.

Můžeme mít oprávněné pochybnosti o hodnotě jaderné války s její možnou

pasivní hodnotovou bilancí, co do obětovaných a zachráněných hodnot. Avšak alternativy, které by před socialistické společnosti postavila imperialisty rozpoutaná jaderná válka, bránit se a přijmout rizika, jež s sebou jaderná válka přináší nebo nebránit se a vystavit obyvatelstvo jaderným úderům protivníka a vzdát se socialistického zřízení, jsou více než nálehavé výzvy volající po zaujetí stanoviska k eventualitě jaderného válečného střetnutí.

I při uvědomění si všech možných rizik, které v sobě termionukleární válka pro osudy lidstva skrývá, nemohou socialistické státy přijmout pacifistický princip „neodporovat zlu zlem“, neboť nepokusit se o záchranu socialistického společenského zřízení, o zmírnění následků jaderného napadení, o zabránění vyhlazení vlastního obyvatelstva, o zachování progresivní socialistické tendence vývoje v kapitalistickém světě představované existencí mezinárodního dělnického hnutí a v neposlední míře nepotrestat agresora odvetnými údery, by bylo z naší strany ještě absurdnější, politicky i mravně neodpovědnější počínání.

Národy mají v živé paměti i neblahé důsledky politiky „ústupků agresorovi“, která v nejednom případě vedla k postupnému uchvacování a podmaňování řady svrchovaných států, politiky, která nejenomže válce nezabránila, ale naopak umožnila uchvatiteli využít ekonomického, někdy i vojenského potenciálu probebných národů k prosazení jeho dobyvačných politických cílů vůči dalším národům.

Složitě vazby mezi válkou a mírem, nutnost vnitřní diferenciace uvnitř těchto sociálních jevů uplatněním třídního a konkrétně historického kritéria, které jediné je s to usnadnit hodnocení a zaujímání praktickopolitických, stejně tak jako mravních postojů činí tuto problematiku velmi náročnou na objasňování, a tím i správné pochopení.

V propagandistické práci vztahující se k válce a míru hrozí dvojí nebezpečí: bezzubý pacifismus a militantní avanturismus — ideologie duchu marxismu-leninismu cizí a antimarxistické.

Ve veškerém politickovychovném působení v armádě nesmíme zapomínat, že subjektivní hodnotové postoje lidí k válce a míru mají nemalý praktický význam z toho prostého důvodu, že vědomě či nevědomě vyjadřují politické stanovisko k oběma uvedeným sociálním jevům, stanovisko, které za určitých okolností může do značné míry paralyzovat válečné

přípravy agresivních imperialistických kruhů. Na druhé straně v míře o nic menší mohou tyto postoje i ztěžovat realizaci programu třídní emancipace revolučního dělnického hnutí v kapitalistických zemích, které musí počítat i s využíváním ozbrojených forem boje proti kontrarevolučním silám. Současně však může u občanů socialistických společenství podlamovat úsilí o prohlubování programu vše-národní obrany země, včetně zamítavého vztahu k vojenské službě, k ozbrojeným silám a smyslu jejich existence; mohou tak sehrát zápornou roli v dalších osudech lidstva.

Jednostranně negativní hodnocení války, které nepřihlíží k realitě soudobého

světa a sociální funkci války v třídním rozděleném světě, může být zdrojem nej-různějších pacifistických iluzí absentujících a zříkajících se použití války jako jednoho z krajních prostředků progresivního převážení světa, odsuzujících stamilióny lidí kapitalistického světa k námezdniému otroctví a podlamujících schopnost obrany národů socialistických zemí tvářící v tvář hrozbě představované soudobým světovým imperialismem.

Na tyto skutečnosti nemůžeme v boji za prosazení principů mírového soužití ve vzájemných vztazích mezi státy s rozdílným společenským zřízením v protiválečné propagandě, jedním slovem v celém mírovém hnutí, zapomínat.